

CONSERVACIÓN DAS AVES NO COMPLEXO ONS-O GROVE

Por: Cosme Damián Romay Cousido

Dentro dos espazos naturais considerados *Zonas de Especial Protección dos Valores Naturais* (ZEPVN) en Galicia, o **Complexo Ons-O Grove** (7507 ha), situado no cuadrante suroeste galego, é o que máis especies de aves ten rexistradas no noso país (262 en estado silvestre ata 2008), ás que habería que engadir 23 observadas na contorna inmediata deste espazo ^{1,2}.

Esta ZEPVN, que inclúe espazos considerados *Humidal Protexido*, *Zona de Especial Protección para as Aves* (ZEPA), *Zona Húmida de Importancia Internacional* (Zona Ramsar) e incluso *Parque Nacional* (o arquipélago de Ons pertence ao P. N. Marítimo-Terrestre das Illas Atlánticas de Galicia), presenta un elevado grao de humanización e unha complexa problemática derivada da acción do home ¹. Moitas destas accións inciden directa ou indirectamente sobre as poboacións das aves, provocando cambios na súa distribución e abundancia ³.

Para a súa análise, establécense cinco grupos dentro das aves do Complexo:

- a) *Especies amenazadas*: conservación prioritaria.
- b) *Especies comúns en declive*: conservación necesaria.
- c) *Especies cinexéticas*, con dous subgrupos:
 - c1) *Especies sensibles*: conservación necesaria.
 - c2) *Especies comúns*: caza responsable.
- d) *Especies alóctonas*, con dous subgrupos:
 - d1) *Especies establecidas*: control necesario e seguimento intensivo.
 - d2) *Especies non establecidas*: seguimento extensivo.
- e) *Outras especies*: seguimento extensivo.

a) Especies amenazadas

Son aquelas consideradas *En Perigo Crítico* (CR, especie que se enfrenta a un risco extremadamente alto de extinción en estado silvestre), *En Perigo* (EN, ídem moi alto) ou *Vulnerables* (VU, ídem alto) en Europa, España e/ou Galicia, e citadas algunha vez en estado silvestre na área de estudo ^{2,4,5,6,7}. Todas estas especies *ameazadas* son de **conservación prioritaria**. Elimínanse da lista aquelas aves citadas na área de estudo pero non nidificantes nesta, e cuxa figura de ameaza se refire só á poboación nidificante. Os comentarios sobre a época de observación refírense exclusivamente á área de estudo:

- **Mobella grande** (*Gavia immer*). VU en España. Especie invernante (presente de outubro a maio).
- **Furabuchos** (*Puffinus mauretanicus*). CR en España, EN en Galicia. Especie non reprodutora (xaneiro-décembro).
- **Paíño pequeno** (*Hydrobates pelagicus*). VU en España (poboación reprodutora) e en Galicia. Especie presente todo o ano, onde poden observarse aves reprodutoras de colonias veciñas (xaneiro-décembro).
- **Corvo mariño cristado** (*Phalacrocorax aristotelis aristotelis*). EN en España. Especie residente, nidificante xunto ao illote Pombeiro e na illa de Ons (Figura 2).

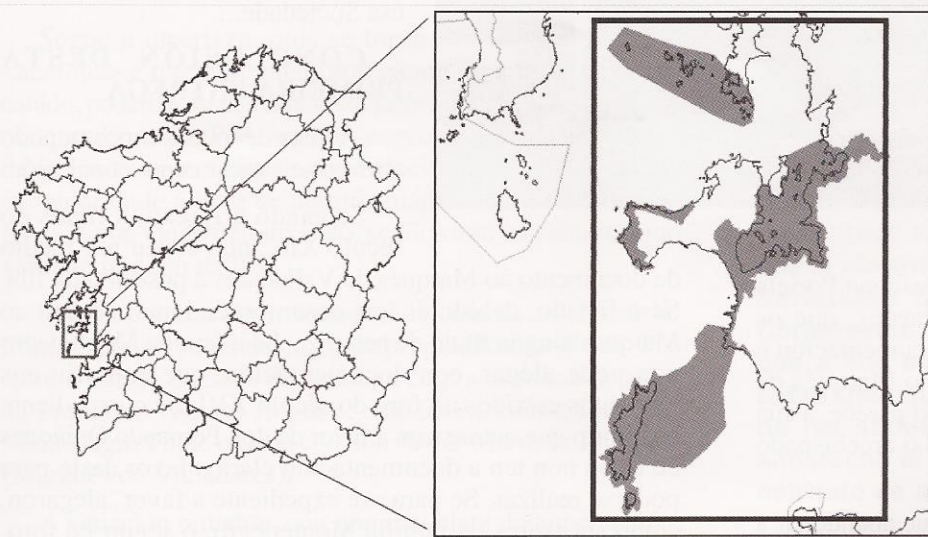

Figura 1. Situación en Galicia do espazo *Complexo Ons-O Grove* (sombreado cincento). A área de estudo considerada neste artigo é a abranguida polo recadro negro (grosso)

O presente artigo dará a coñecer as especies de aves máis sensibles a estas accións, incidindo naquelas consideradas ameazadas no ámbito galego, estatal ou europeo, e proponendo ideas para a elaboración de medidas de xestión detalladas e eventualmente efectivas.

Considérase como área de estudo o rectángulo que toca os puntos extremos (norte, sur, leste e oeste) do espazo natural do Complexo Ons-O Grove, abarcando así unha área de algo máis de 30000 ha (Figura 1).

- **Abetouro** (*Botaurus stellaris*). *EN* en Galicia. Especie invernante, rara (outubro-febreiro).

- **Garza pequena** (*Ixobrychus minutus*). *VU* en Galicia. Estival, rara (maio-agosto).

- **Voitre branco** (*Neophron percnopterus*). *VU* en Galicia. Moi rara.

- **Gatafornela** (*Circus cyaneus*). *VU* en Galicia. Invernante, rara (outubro-marzo).

- **Tartaraña cincenta** (*Circus pygargus*). *VU* en Galicia. Moi rara.

- **Pernalonga** (*Himantopus himantopus*). *VU* en Galicia. Migradora, rara (abril-maio).

- **Alcaraván** (*Burhinus oedecnemus*). *EN* en Galicia. Invernante, rara (outubro-abril).

- **Píllara das dunas** (*Charadrius alexandrinus*). *VU* en España (poboacións reprodutoras) e en Galicia. Residente.

- **Mazarico real** (*Numenius arquata*). *EN* en España e Galicia (poboacións reprodutoras). Na área de estudo, residente: nidificante xa desaparecido, non reprodutor común.

- **Arao** (*Uria aalge*). *CR* en España, *EN* en Galicia. Nidificante desaparecido, non reprodutor frecuente (outubro-maio).

- **Rula** (*Streptopelia turtur*). *VU* en España. Estival (abril-outubro) (Figura 3).

- **Papoazul** (*Luscinia svecica*). *VU* en Galicia. Migradora (setembro-novembro).

- **Folosa acuática** (*Acrocephalus paludicola*). *VU* a nivel mundial. Migradora (xullo-outubro).

- **Escribenta das canaveiras** (*Emberiza schoeniclus schoeniclus*). *VU* en España. Invernante (outubro-marzo).

- **Escribenta das canaveiras** (*Emberiza schoeniclus lusitanica*). *EN* en España (poboacións reprodutoras) e en Galicia. Residente, rara.

Para as especies ameazadas en España, é imprescindible seguir as medidas de conservación propostas no *Libro Rojo de las Aves de España* ⁶. Existen xa algunhas medidas a favor destas aves nalgunhas comunidades autónomas. Para as especies ameazadas en Galicia, é obrigatorio redactar *Plans de Recuperación* para as especies *En Perigo* e *Plans de Conservación* para as especies *Vulnerables* que consideren todo o territorio galego ⁷; algúns deles están xa en marcha.

b) Especies comúns en declive

Todas estas especies non están consideradas *ameazadas* pero son de *conservación necesaria* tanto na área considerada

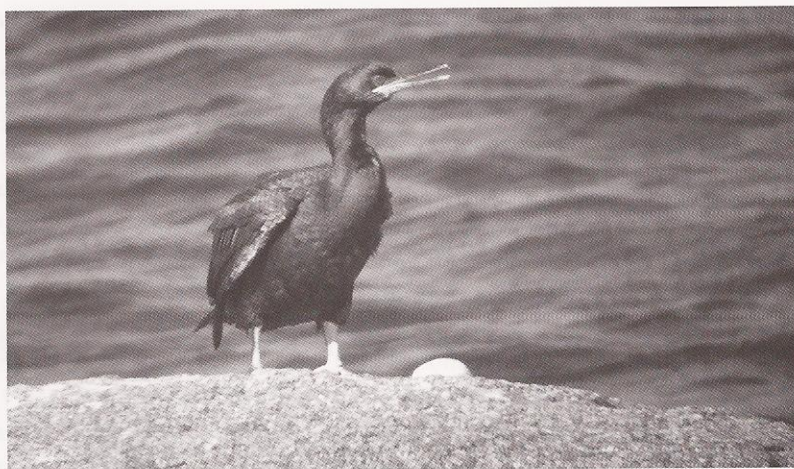

Figura 2. Corvo mariño cristado (*Phalacrocorax aristotelis aristotelis*) fotografado na punta Pateiro, O Grove. Elixida Ave do Ano en Galicia 2009 pola Sociedade Galega de Ornitoloxía, esta especie está considerada Vulnerable en Galicia e En Perigo en España. © Cosme D. Romay.

como no resto da Galicia litoral, debido á redución (superior ao 25%) dos seus efectivos e/ou da súa área de distribución (período 1988-2008) ⁸; os comentarios refírense á área de estudo:

Diminución moderada (25-50%) dos seus efectivos e/ou distribución:

- **Lagarteiro** (*Falco tinnunculus*)*. Residente. Case extinto como reprodutor.

- **Pílo groso** (*Calidris canutus*). Migrador e invernante (xullo-maio).

- **Bilurico das rochas** (*Actitis hypoleucos*). Migrador e invernante (xullo-maio).

- **Rula** (*Streptopelia turtur*). Estival (abril-outubro).

- **Avenoiteira cincenta** (*Caprimulgus europaeus*). Estival (abril-setembro).

- **Peto verdeal** (*Picus viridis*). Residente.

- **Chasco común** (*Saxicola torquatus*)*. Residente.

- **Pedreiro cincento** (*Oenanthe oenanthe*). Como migrador (marzo-outubro).

- **Papuxa común** (*Sylvia communis*). Estival e migradora (abril-outubro).

- **Papamoscas negro** (*Ficedula hypoleuca*). Migrador (agosto-outubro).

- **Liñaceiro** (*Carduelis cannabina*)*. Residente.

Diminución importante (50-75%) dos seus efectivos e/ou distribución:

- **Mergo cristado** (*Mergus serrator*). Invernante (outubro-abril).

- **Moucho de orelas** (*Otus scops*)*. Estival (abril-setembro).
- **Moucho** (*Athene noctua*)*. Residente.
- **Andoriñón real** (*Apus melba*). Estival (marzo-setembro).
- **Laverca** (*Alauda arvensis*)*. Residente.
- **Papuxa do mato** (*Sylvia undata*). Residente.
- **Ferreiriño azul** (*Parus caeruleus*). Residente.
- **Gralla pequena** (*Corvus monedula*)*. Residente.

Diminución moi importante (>75%) dos seus efectivos e/ou distribución:

- **Pato chupón** (*Aythya ferina*). Invernante (agosto-abril).
- **Pato cristado** (*Aythya fuligula*). Invernante (agosto-abril).
- **Pentumeiro** (*Melanitta nigra*). Invernante (agosto-xuño).
- **Paspallás** (*Coturnix coturnix*)*. Residente.
- **Cuco** (*Cuculus canorus*). Estival (abril-agosto).
- **Bubela** (*Upupa epops*)*. Estival (febreiro-setembro).
- **Cotovía cristada** (*Galerida cristata*)*. Residente.
- **Andoriña de cu branco** (*Delichon urbicum*). Estival (marzo-setembro).
- **Oureol** (*Oriolus oriolus*). Estival (abril-setembro).
- **Pardal montés** (*Passer montanus*)*. Residente.

Especies desaparecidas neste período:

- **Perdiz** (*Alectoris rufa*)*. Residente.
- **Andoriña das barreiras** (*Riparia riparia*). Estival (marzo-setembro).
- **Pica costeira** (*Anthus petrosus*). Invernante (outubro-marzo).
- **Pedreiro cincento** (*Oenanthe oenanthe*). Como estival (marzo-outubro).
- **Picanzo real** (*Lanius meridionalis*)*. Invernante (setembro-abril).

- **Choia** (*Pyrhocorax pyrrhocorax*)*. Residente.
- **Pardal das rochas** (*Petronia petronia*)*. Residente.

Boa parte destas aves (indicadas con un asterisco) están ligadas a medios agrícolas ou de gandería extensiva, actualmente en proceso de abandono, co conseguente incremento da superficie de áreas forestais (non axeitadas para estas aves de contornas abertas).

c) Especies cinexéticas

Un total de 28 especies de aves son actualmente consideradas *cinexéticas* pola Xunta de Galicia⁹; destas, 27 foron mencionadas algunha vez na área de estudo, e preséntanse a continuación en dous subgrupos, segundo presenten poboacións pequenas (especies sensibles) ou grandes:

c1) Especies sensibles:

- **Pato rabilongo** (*Anas acuta*)
- **Pato chupón** (*Aythya ferina*)
- **Pato cristado** (*Aythya fuligula*)
- **Paspallás** (*Coturnix coturnix*)
- **Galiñola** (*Gallinula chloropus*)
- **Galiñola negra** (*Fulica atra*)
- **Avefría** (*Vanellus vanellus*)
- **Becacina** (*Gallinago gallinago*)
- **Arcea** (*Scolopax rusticola*)
- **Rula** (*Streptopelia turtur*)
- **Tordo charlo** (*Turdus viscivorus*)
- **Gralla pequena** (*Corvus monedula*)

Estas especies deberían ser obxecto de *protección* unha vez que os seus efectivos son reducidos en Galicia e/ou a súa evolución non é positiva. Moitas delas, ademais, asóciase con especies protexidas (algunhas incluso ameazadas) que son abatidas accidentalmente ao atoparse mesturadas coas cinexéticas. Porén, é necesario considerar a baixa destas aves da lista de especies cazables e propiciar logo a súa *conservación*.

Leña Verde

ZONA PEATONAL BANDA DO RÍO

BUEU

Teléfono: 986 323 483

c2) Especies comúns:

As demais especies cinexéticas serán obxecto dunha caza responsable, nos lugares e épocas habilitados por lei, e en ningún caso se excederá da cota por cazador e día estipulados para cada unha desas especies ^{10, 11}.

d) Especies alóctonas

Existen varias especies de aves que apareceron na área de estudo e noutros puntos de Galicia de modo non natural, isto é, que a súa aparición estivo ligada a escapes, moitos deles a escasa distancia do punto de observación. Estas aves son a miúdo emprazadas en dous subgrupos ¹²:

d1) Especies establecidas (categoría C):

- **Bico de coral** (*Estrilda astrild*).
- **Tecedor napoleón** (*Euplecter afer*).

Para estas dúas especies, é necesario establecer un plan de **control** paralelo a un **seguimento intensivo** das súas poboacións, unha vez que estas aves poden chegar a crear poboacións moi numerosas e a pór en compromiso a conservación das aves nativas do país.

d2) Especies non establecidas (categoría E):

Un total de 17 especies foron rexistradas na área de estudo de xeito non natural sen rexistrarse episodios de nidificación; para estas, é preciso establecer un **seguimento extensivo** para evitar que establezan territorios ou colonias

de cría, se ben na maior parte dos casos, estas aves escapadas acaban morrendo ao pouco tempo de ser ceibadas no medio natural.

e) Outras especies

As demais especies de aves presentes na área de estudo (e non consideradas nos apartados anteriores) deben ser sometidas a un **seguimento extensivo** mediante censos regulares dos seus efectivos, mapeo de territorios, datos de presenza ou ausencia en cuadrículas de tamaño definido (*atlas de aves*) ou, máis convenientemente, seguindo programas de seguimento de aves comúns, como os implantados desde hai anos en Europa ^{13, 14}.

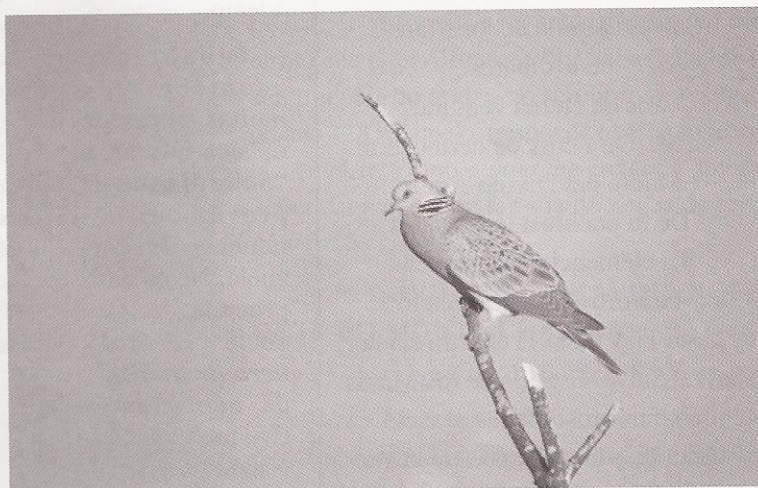

Figura 3. Rula común (*Streptopelia turtur*) fotografada en Rouxique, Sanxenxo. Especie aínda frecuente na nosa terra pero que ten experimentado un declive moderado (25-50% nos seus efectivos) na Galicia litoral. Especie *Vulnerable* en España, e aínda considerada cinexética en Galicia. © Cosme D. Romay.

Referencias

- 1: SIAM-CMA. 2009. ZEPVN: *Complexo Intermareal Umia-O Grove*. URL: <<http://www.siam-cma.org>>. Con acceso: febreiro 2009.
- 2: *Obs. pers.*
- 3: Viada, C. (ed.). 2009. *Áreas importantes para las aves en España*. Monografía nº 5. SEO/BirdLife, Madrid.
- 4: BirdLife International. 2004. *Birds in the European Union: a status assessment*. Wageningen, The Netherlands: BirdLife International. URL: <<http://birdineurope.birdlife.org>>. Con acceso: febreiro 2009.
- 5: Clavell, J.; Copete, J. L.; Gutiérrez, R.; de Juana, E. & Lorenzo, J. A. 2005. *Lista de las aves de España*. Edición de 2005. Sociedad Española de Ornitología. URL: <<http://www.rarebirdspain.net>>. Con acceso: febreiro 2009.
- 6: Madroño, A.; González, C. & Atienza, J. C. (eds.). 2005. *Libro Rojo de las Aves de España*. Dirección General para la Biodiversidade-SEO/BirdLife. Madrid.
- 7: Consellería de Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible da Xunta de Galicia. 2007. Decreto 88/2007 do 19 de abril, polo que se regula o Catálogo galego de especies ameazadas. *Diario Oficial de Galicia* 89: 7409-7423.
- 8: Romay, C. D. (coord.) (en prep.). *Aproximación aos cambios na avifauna do litoral galego no período 1974-2007*.
- 9: Consellería de Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible da Xunta de Galicia. 2008. Orde do 31 de marzo de 2008 pola que se determinan as épocas hábiles de caza durante a tempada 2008-2009. *Diario Oficial de Galicia* 65: 5811-5820.
- 10: Xunta de Galicia. 1997. Lei 4/97 do 25 de xuño da caza de Galicia. *Diario Oficial de Galicia* 133: 6837-6880.
- 11: Consellería de Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible da Xunta de Galicia. 2006. Lei 6/2006, do 23 de outubro, de modificación da Lei 4/1997, do 25 de xuño, de caza de Galicia. *Diario Oficial de Galicia* 213: 16266-16269.
- 12: GAE-SEO/BirdLife. 2006. *Aves invasoras de España: lista de especies en las categorías C y E*. Versión 2.4. Grupo de Aves Exóticas de SEO/BirdLife, Madrid.
- 13: Risely, K.; Noble, D. G. & Baillie, S. R. 2008. *The Breeding Bird Survey 2007*. BTO Research Report 508. British Trust for Ornithology, Thetford, UK.
- 14: Escandell, V. 2008. Programa SACRE-Seguimiento de Aves Comunes Reproductoras de España, en: Del Moral, J. C.; Escandell, V.; Molina, B.; Bermejo, A. & Palomino, D. (eds.). *Programas de seguimiento de SEO/BirdLife en 2006*: 4-9. SEO/BirdLife, Madrid.